

**Seminarium med FN:s särskilde rapportör för sanning, rättvisa,
gottgörelse och säkerställande av icke-återupprepning,
Bernard Duhaime**

2024-11-26

Referat

Seminariet inleds med att moderator Charlotta Göller från Fonden för mänskliga rättigheter välkomnar deltagarna samt Bernard Duhaime, FN:s särskilda rapportör för sanning, rättvisa, gottgörelse och säkerställande av icke-återupprepning.

Duhaime inleder med att gå igenom rapporten som skrevs av hans företrädare, Fabián Salvioli, efter dennes landsbesök till Sverige och Finland tidigare under 2024. Han gör en kort sammanfattning av rekommendationerna i rapporten.

Rapportören understryker att rapporten bör ses som vägledande i arbetet med att säkerställa rättvisa och gottgörelse för samer, tornedalingar, kväner och lantalaiset, samt med att se till att det våld och förtryck de genomlevt aldrig ska upprepas. Han uttrycker sin villighet att bistå den svenska regeringen, minoritetsgrupperna samt civilsamhället i arbetet framåt.

Charlotta Göller tackar rapportören för genomgången, och ger ordet till Maja Mella vid Svenska tornedalingarnas riksförbund. Mella förklarar att det finns en stor oro bland tornedalingar, kväner och lantalaiset eftersom de inte ser tillräcklig implementering av kommissionens rekommendationer [reds. anm. sannings- och försoningskommissionen för tornedalingar, kväner och lantalaiset som tillsattes 2020]. Hon säger att minoriteten är exkluderade och osynliggjorda, och att de inte ser någon politisk vilja för att ändra på detta. Det finns inte heller någon granskningsmekanism på plats för att se till att rekommendationerna faktiskt följs, och det finns varken resurser eller kapacitet att ordna detta. Hon uttrycker en vilja att ha ett särskilt möte med rapportören för att diskutera detta vidare.

Nästa inspel kommer från Marie B. Hagsgård, från Sanningskommissionen för det samiska folket [reds. anm. som tillsattes 2021]. Hagsgård tar upp den debatt som pågått i svenska dagstidningar angående samernas rätt till sitt land, och om sanningskommissionen i sig. Hon nämner särskilt skribenter som uttryckt sig kritiskt om sanningskommissionens uppdrag att beskriva konsekvenserna för samer historiskt och idag av den politik som förts, och som argumenterat för att den bör läggas ned. Hon förklarar att mycket av kritiken grundar sig i att kommissionen ses som att endast beröra "en sida av historien" och lägga för mycket vikt vid det samiska perspektivet. Kritiken berör

även de metoder som används av vissa forskare som bidrar till kommissionens arbete. Hon uttrycker en önskan om att rapportören ska kommentera detta, och säger att det finns en oro för hur detta narrativ kommer påverka majoriteten av den svenska befolkningen när det når ut till dem.

Rapportören tackar för kommentarerna och understryker att han gärna för en vidare kommunikation med båda grupperna. Angående Maries kommentar uttrycker han att det är oroande, men föga förvånande, att så är fallet. Det är en vanlig diskurs i många delar av världen, att man utmålar övergångsrättsliga processer som politiska val med en vinnare och en förlorare. Han berättar att hans kontor meddelade FN:s generalförsamling förra hösten att de kommer rikta in sig specifikt på den typen av problem under de kommande åren. Han har noterat en ökning i denna typ av diskurs över hela världen. Rapportören uttrycker även sin övertygelse att Sverige är ett rikare land just på grund av den mångfald som finns här, och att det finns möjligheter till ett bättre samhälle om vi kan ta vara på denna mångfald. Han uppmuntrar till att formellt kommunicera de hot som finns mot sanningskommissionen och genomförandet av sannings- och försoningskommissionens rekommendationer till honom. Då kan han formellt vända sig till den svenska regeringen och efterfråga vilka konkreta steg de tar för att främja arbetet.

Nästa fråga handlar om huruvida det är vanligt, i rapportörens erfarenhet, att regeringar ignorerar rekommendationerna från nationella sanningskommissioner.

Rapportören svarar genom att betona komplexiteten hos sanningskommissioner och det faktum att förändring inte kan ske över en natt. Det är en långvarig process som måste inkludera civilsamhället och marginaliserade grupper, med stöd från det internationella samhället. Det som är oroväckande är när regeringar aktivt motarbetar sanningssökande. Det är helt avgörande att möta det förflutna och ge utrymme åt dem som behöver det. Detta kräver tid och resurser men framför allt politisk vilja och ärlighet. Det kan inte vara en politisk ”flört” som utnyttjas för att vinna röster. Det måste vara ett äkta samhällsprojekt där invånarna förstår nyttan med processen och att det inte är en kostnad utan en resurs för samhället.

Nästa fråga handlar om huruvida rapportören kan göra ännu ett landsbesök för att följa upp implementeringen av rekommendationerna.

Rapportören svarar att uppföljningen av rekommendationerna bör vara en nationell process, men att han självklart kommer att vara behjälplig. Han understryker vikten av att en uppföljningsmekanism bör etableras. Rapportörerna kan uttrycka sig angående implementeringen av rekommendationerna, men detta är inte en formell mekanism eller cykel. Angående framtida besök så beror det på tid och resurser, fokus brukar ligga på

informell uppföljning. Till exempel kan civilsamhället organisera informella event med experter och civilsamhällesorganisationer, där rapportören bjuds in. Detta kommer i så fall inte vara ett formellt landsbesök utan mer ett informellt möte [reds. anm.: ett s.k. akademiskt besök]. Detta kan även ske under sidoevent till granskningar i kommittéer eller människorättsrådet i Genève.

Ett mer formellt alternativ är att civilsamhället utövar påtryckningar gentemot regeringen om att bjuda in rapportören för att hjälpa till med implementeringen av rekommendationerna. Detta kan göras genom att fylla i ett anmälningsformulär på FN:s hemsida. Det möjliggör för rapportören att kontakta regeringen.

Nästa fråga handlar om huruvida det finns rekommendationer eller observationer i rapporten som står ut som unika för situationen i Sverige.

Rapportören svarar att det är svårt för honom att svara eftersom det inte var han som genomförde besöket. 2021 presenterades en rapport för människorättsrådet om behovet av att undersöka grova människorättskränkningar i koloniala sammanhang. Besöken till Sverige och Finland passar in i detta ramverk, och nyckelidén är att visa hur övergångsrättvisa är relevant i postkoloniala kontexter, särskilt där det fortfarande finns en kolonialstat. Sverige står ut eftersom det finns en unik kontext här, delvis på grund av de utmaningar som kvarstår, men samtidigt finns intressanta institutionella och juridiska framsteg här som är delvis unika. Det finns en möjlighet att statuera positivt exempel för resten av världen som bör nyttjas.

Nästa fråga handlar om rekommendationer eller ”best practices” för en övervakningsmekanism för att överse implementeringen av rekommendationerna.

Rapportören svarar att det är viktigt att de som utsatts för människorättskränkningar, den marginaliserade gruppen och civilsamhället är inblandade i implementeringen, att det finns tillräckligt med resurser och expertis och att det finns transparens i processen - att resultaten är offentliga. Slutligen är det viktigt att mekanismen är del av den bredare processen kring övergångsrättvisa och att relevanta institutioner samarbetar och samordnar arbetet med implementeringen. Regeringen kan inte utgå ifrån att det är en process som går fort, och som bara behöver bli överstökad; det är en lång, transformativ process som involverar att lära sig av sina misstag i det förflutna.

Sista frågan handlar om splittringen mellan grupperna samer och tornedalingar, kväner och lantalaiset, och hur vi kan arbeta för försoning.

Rapportören tycker att detta är en relevant fråga. Han säger att det inte är ovanligt, utan snarare tvärtom. Det finns överlappande intressen mellan marginaliserade grupper, och

det är ofta lättare för stater att utnyttja dessa och skapa klyftor mellan dem i stället för att fokusera på försoning. Splittringen beror på koloniala strukturer, och inte på gruppernas egentliga intressen eller natur. Det är en strategi för att fragmentera grupper och individer, och förhindra dem från att arbeta som en enad front. Det är viktigt att inte falla i den fällan, utan att se de gemensamma intressena som en möjlighet till samarbete och enighet. Kampen för mänskliga rättigheter är inkluderande och präglas av empati.

Seminarier avslutas och rapportören tackas av moderatorn.